

Вплив трудової міграції на сільське безробіття на Київщині

В. ЯКОБІНЧУК,
Київський обласний центр зайнятості

Здійснено аналіз чинників і тенденцій динаміки показників функціонування сільських ринків праці Київщини, окреслено заходи і перспективи пом'якшення проблеми безробіття в сільських районах Київської області.

Проведен аналіз факторів і тенденцій динаміки показателів функціонування сільських ринків праці Київської області, описані заходи і перспективи пом'якшення проблеми безробіття в сільських районах Київської області.

An analysis of factors and trends of indicators for the rural labor markets Kiev was done, the activities and prospects for reducing the unemployment problem in rural areas of the Kiev region were described.

Ключові слова: ринок праці, безробіття, трудова міграція, активні заходи політики зайнятості.

Постановка проблеми. Проблема сільського безробіття на Київщині залишається актуальною. Перш за все це стосується віддалених від столиці сільськогосподарських районів — Богуславського, Володарського, Ставищенського, Таращанського, Тетіївського, де ситуація у сфері зайнятості досить складна.

Загострення проблем безробіття в сільських поселеннях Київщини, нестача економічного потенціалу сільських територій для забезпечення наявного економічно активного населення робочими місцями підвищує ступінь впливу міграційних процесів як чинника зменшення напруги на ринку праці та підвищення ефективності реалізації трудового потенціалу села. Тому розробка держаної політики зайнятості має ґрунтуватись на ретельному вивченні впливу міграційних процесів на можливості і проблеми забезпечення зайнятості сільського населення.

Останнім часом ситуація на ринку праці характеризувалась такими тенденціями. У січні-травні 2009 р. послугами служби зайнятості Київщини скористалось майже 46 тис. осіб, не зайнятих трудовою діяльністю. Статус безробітного за цей період отримали 41,2 тис. осіб, з них 17,7 тис. осіб (43,0%) — безробітні, які проживають у сільській місцевості.

Станом на 1 червня 2009 р. на обліку в службі зайнятості перебувало 26,3 тис. незайнятих громадян, з них 4,3 тис. осіб, або 16,3%, — працівники сільського господарства. Навантаження на одну вакансію в середньому по області становило 8 осіб, у минулому році — 2 особи. Значно більше навантаження зафіксовано в таких центрах зайнятості віддалених сільськогосподарських районів, як Ставищенський (26 осіб), Таращанський (20 осіб), Богуславський (17 осіб), Макарівський (14 осіб), Тетіївський (13 осіб).

Проблеми зайнятості сільського населення стоять більш гостро, ніж у середньому по області. Так,

наприкінці травня із загальної кількості наявних вакансій (3380 одиниць) лише 13,7% (462 одиниць) становили вакансії для працівників сільського господарства.

За поточні місяці 2009 р. кількість звернень незайнятого населення до служби зайнятості, в тому числі серед працівників сільського господарства, дещо знизилась. Протягом січня-травня 2009 р. на облік перебувало понад 8 тис. безробітних працівників сільського господарства, що становить 19,5% загальної чисельності безробітних. Цей показник залишається на рівні відповідного періоду 2008 р.

Сільськогосподарська спрямованість економіки багатьох районів області, де розташовані цукрові заводи, сільськогосподарські підприємства із вирощування зерна та технічних культур із сезонним характером виробництва, зумовила те, що сільське безробіття має також сезонний характер. Щорічно пік звернень сільського населення до служби зайнятості припадає на листопад, грудень та січень, коли закінчується сезон переробки сільськогосподарської продукції.

Наведені показники свідчать, що ринок праці в сільських районах Київщини характеризується нестачею робочих місць для забезпечення повної і продуктивної зайнятості населення регіону. В цих умовах принципи і пріоритети державної соціальної політики вимагають задіяння потенціалу державних установ і організацій для сприяння працевлаштуванню безробітних.

Служба зайнятості вживає заходів щодо сприяння працевлаштуванню сільського населення. Упродовж 5 місяців поточного року з числа безробітних жителів сільської місцевості працевлаштовано 3,4 тис. осіб. Рівень працевлаштування таких безробітних досяг значення 19,0%, що перевищує середній показник по області (17,4%). До проведення оплачуваних громадських робіт з початку року було

залучено близько 1,5 тис. осіб незайнятого сільсько-го населення, понад 2 тис. направлені на професійне навчання за актуальними на ринку праці професіями (трактористи, водії, столяри, кухарі, бджоляри, електрогазозварювальники тощо).

В області продовжується проведення виїзних семінарів у населені пункти, де найбільш загострилась проблема сільського безробіття.

На семінарах обговорюються питання трудової міграції, започаткування власної справи, легалізації робочих місць тощо. Так, протягом I кварталу 2009 р. проведено 41 виїзний семінар, участь у яких взяли 111 представників сільських і селищних рад, 132 представники ринкоутворюючих підприємств області та 991 особа з числа незайнятих мешканців сіл.

Результатом проведених заходів стало працевлаштування 193 незайнятих громадян, 118 осіб визначились зі сферою професійного навчання, 120 осіб направлені на тимчасові оплачувані громадські роботи. У ході обговорення сторонами ситуації, що склалася на локальному ринку праці, було прийнято рішення щодо створення 10 нових робочих місць.

Крім того, протягом січня-травня поточного року для незайнятих мешканців сіл проведено 124 групових профінформаційних семінари «Служба зайнятості працівникам села». Участь у семінарах взяли 1814 незайнятих осіб, з яких 342 особи працевлаштовані, 108 осіб визначились із напрямом професійного навчання і 190 осіб взяли участь у тимчасових оплачуваних громадських роботах.

З огляду на те, що значна частина клієнтів обласної служби зайнятості є мешканцями сіл, сталим попитом користуються тематичні семінари щодо організації власного бізнесу у сфері зеленого туризму. Так, протягом 5 місяців 2009 р. в області проведено 203 тематичних семінари. Участь у семінарах взяли 3086 незайнятих громадян. З числа безробітних учасників семінарів 211 осіб працевлаштовані, 72 особи визначились із напрямом професійного навчання, 166 осіб залучені до тимчасових оплачуваних громадських робіт.

Позитивні процеси на ринку праці відбуваються завдяки розвитку економіки та реалізації заходів Програми зайнятості населення Київської області, які спрямовані на покращення ситуації у сфері зайнятості регіону.

Програма зайнятості є інструментом реалізації політики зайнятості в державі та відповідно до ст. 14 Закону України «Про зайнятість населення» на місцевому рівні розробляється органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

У квітні минулого року на сесії обласної ради було затверджено Програму зайнятості населення Ки-

ївської області на 2008–2009 рр. (рішення від 22.04.08 № 299-16-V).

Одним із важливих засобів зниження напруги на сільському ринку праці Київщини є реалізація Програми зайнятості населення сільських та селищних рад на 2009 р. Нині робота щодо їх затвердження наближається до завершення.

Розробка і реалізація програм зайнятості стосовно сільського населення має враховувати вагомі проблеми щодо відтворення зайнятості в сільських населених пунктах, зумовлені нестачею економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств для забезпечення гідної зайнятості економічно активного населення.

Окрім того, такі програми мусять чітко визначати фінансування установ соціальної сфери, передбачувати конкретні кроки створення сприятливих умов для формування, розвитку і реалізації людського потенціалу населення Київщини.

Протягом останніх кількох десятиріч у сільському господарстві спостерігалось поглиблення таких проблемних явищ, як скорочення обсягів виробництва продукції, відсутність мотивації до праці, поглиблення рівня бідності, відтік людських ресурсів, безробіття, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та відмирання сіл, зниження трудового потенціалу.

Для подолання такої ситуації Програмою передбачається розвивати підприємництво та розв'язувати проблеми зайнятості на селі шляхом:

- стимулювання розвитку різних сфер підприємництва на селі;
  - сприяння пріоритетному розвитку малих приватних підприємств побутового обслуговування в результаті залучення соціально незахищених верств сільського населення;
  - стимулювання розміщення нових підприємств різних галузей промисловості, обслуговуючих організацій;
  - стимулювання розвитку обслуговуючих кооперативів та інших об'єднань;
  - здійснення заходів щодо забезпечення аграрного сектора кваліфікованою робочою силою, підвищення професійно-кваліфікаційного рівня працівників, зокрема в результаті розвитку професійного навчання персоналу підприємств, установ та організацій.
- Зазначені проблеми та неможливість їх вирішити протягом багатьох років призвели до поширення трудової міграції у Київській області.

Питання трудової міграції, її врегулювання для Київського регіону особливо актуальні. Не останньою причиною активізації трудової міграції є безробіття. Саме через неможливість знайти роботу з гідною оплатою праці за місцем проживання люди змінюють місце мешкання у пошуках кращого життя.

Міграційні процеси у нашій області зумовлені насамперед географічним розташуванням, достатньо розвинутим транспортним сполученням населених пунктів.

Крім того, фактором міграції населення є особливість економічного розвитку області, поєднання сільськогосподарських і промислових галузей, висока щільність технічної інфраструктури, наявність рекреаційних та лісових територій, тому процеси внутрішньої трудової міграції цілком виправдані. Жителі приміських районів прямують на роботу до столиці, а їх місця заповнюють жителі віддалених регіонів. Таким чином відбувається переміщення робочої сили.

Проте не лише жителі Київщини мігрують у пошуках роботи, потік трудових мігрантів в область також впливає на стан ринку праці. Так, у 2003–2008 рр. область мала міграційний приріст у діапазоні від 500 осіб до 1 тис. 600 осіб. Лише у 2007 р. міграційний баланс Київської області став від’ємним (–724 особи, або –0,3%), проте у 2008 р. сальдо міграції знову набуло додатних значень (+1 тис. 400 осіб).

Протягом 2003–2007 рр. додатні значення міграційного сальдо населення спостерігалися приблизно у третині з усіх районів області. Це досягалося більшою мірою за рахунок міжрегіональної міграції.

Так, у 2007 р. у складі міграційних потоків прибуття в Київську область частка киян становила майже 38,0%, частка мешканців Черкащини – 7,3%, Житомирщини – 6,3%, Вінниччини – 5,4%, Чернігівщини – 5,3%. Частка вибулих з області у Київ у 2007 р. становила 58,4% загального числа мігрантів, які виїхали, у Черкаську область – 7,0%, у Житомирську область – 4,7%, у Чернігівську область – 4,4%.

Окреме місце серед тенденцій на ринку праці Київської області посідає проблема зовнішньої трудо-

вої міграції. Певні проблеми українських трудових мігрантів за кордоном роблять необхідним акцентувати на них увагу відповідних органів.

Так, зарубіжні підприємства, компанії, які займаються виробництвом фруктів та овочів, зіштовхуються з гострою конкуренцією і прагнуть скоротити витрати, використовуючи напівлегальну роботу силу, зокрема з України. Знижений рівень оплати й умов праці на таких підприємствах, а також те, що в основному робота в полі й парниках проводиться у важких і небезпечних умовах і вимагає повної віддачі сил, робить таку роботу непривабливою для місцевих працівників. Трудові мігранти, які складають більшість робочої сили в зарубіжних сільськогосподарських підприємствах, практично не захищені від зловживань їхнім трудовим потенціалом.

Основними чинниками, що обмежують права праці трудових мігрантів, є:

- нестабільний правовий статус мігрантів, що сприяє жорсткій експлуатації та робить працівників особливо вразливими;
- низький рівень дотримання на сільськогосподарських підприємствах країни-реципієнта трудового законодавства, особливо в сільськогосподарських районах, яким властиві сезонні потреби в додатковій робочій силі.

Характерною рисою є терпиме ставлення більшості населення країн-реципієнтів до трудящих-мігрантів, що не мають документів. З одного боку це зменшує психологічне навантаження трудящих мігрантів, а з іншого – робить усталеним статус нелегала.

Міграційні процеси для Київської області мають як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивним є те, що люди забезпечені роботою, а це головне, ма-

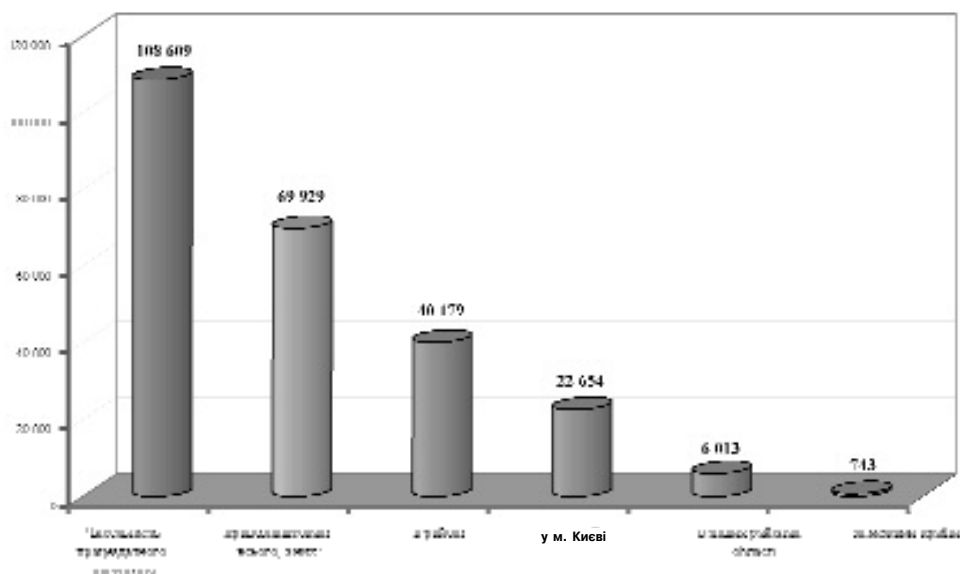

Рис. 1. Результати вибіркового опитування голів сільських (селищних) рад щодо працевлаштування працездатного населення, осіб

ють заробітну плату, а значить — і засоби до існування (рис. 1).

За даними вибіркового опитування, станом на 1 травня 2009 р. чисельність працездатного населення у сільських населених пунктах Київської області, охоплених опитуванням, становила 108 тис. 600 осіб. З їх числа працевлаштованими є 70 тис. осіб, з яких:

- безпосередньо в районі проживає 57% (40,2 тис. осіб);
- у місті Києві — третина (близько 23 тис. осіб);
- в інших районах області — 8,6% (6 тис. осіб);
- за межами країни — лише 1% (743 особи).

Як показують дані опитувань, найбільше виїжджають мешканці із прилеглих до столиці районів (із Фастівського — 83%, Києво-Святошинського — 75%, Вишгородського — 46%, Васильківського — 29%, Броварського — 19% та м. Ірпіня — 25%) (рис. 2).

За результатами опитування роботодавців, із 45 тис. найманих працівників, які працюють на охоплених опитуванням підприємствах, 7,7 тис. осіб, або майже кожний п'ятий працівник, — з іншого району.

Найбільше використовують таких працівників провідні підприємства, які можуть забезпечити роз-

возку працівників та надання соціального пакета (харчування, путівки на оздоровлення тощо).

Практично не використовується наймана робоча сила з інших районів (Богуславського, Володарського, Таращанського, Іванківського, Сквирського та Тетіївського). Така ситуація склалася тому, що саме в цих районах найнижчий в області рівень оплати праці.

Для з'ясування нюансів трудової міграції було проведено вибіркове опитування старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів області (430 осіб). 80% опитаних відзначили, що один із батьків працює не за основним місцем проживання. При цьому більшою виявилася доля трудових мігрантів серед чоловіків (204 особи), що пов'язано з їх гендерною роллю годувальника сім'ї (рис. 3).

В цілому по області 98,0% загальної чисельності трудових мігрантів використовують внутрішню міграцію як спосіб працевлаштування.

Досить інформативними є дані про напрями трудової міграції чоловіків працездатного віку. Слід відзначити, що найбільша кількість осіб працевлаштовуються у м. Києві — 61,0%; 20,0% чоловіків працездатного віку працюють не за основним місцем

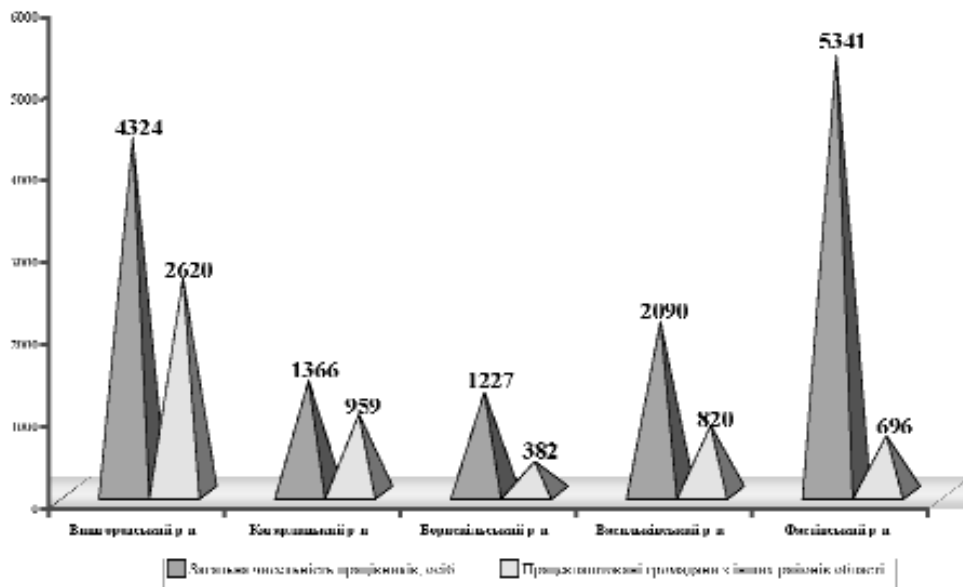

Рис. 2. Характеристика масштабів використання робочої сили з інших районів області станом на 1 травня 2009 р., осіб

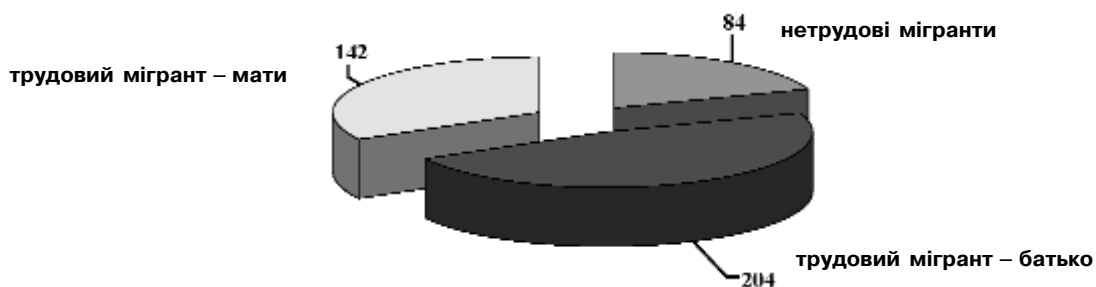

Рис. 3. Поширеність трудової міграції серед населення області за результатами вибіркового опитування учнів шкіл

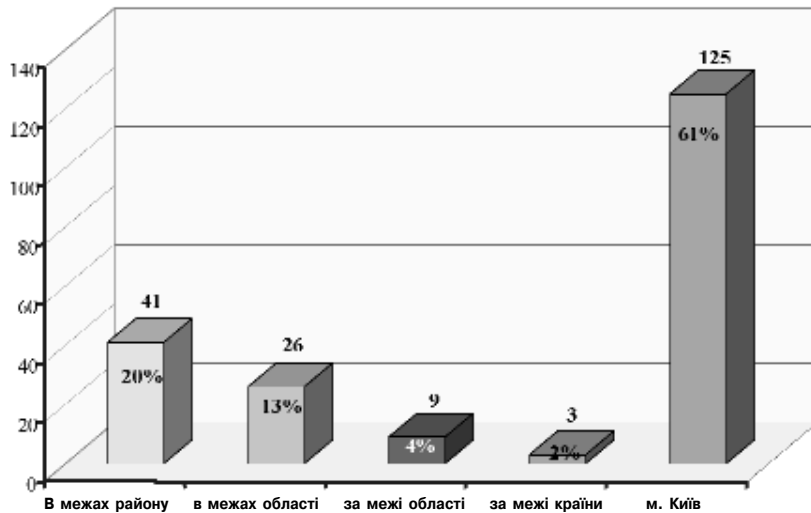

Рис. 4. Напрями трудової міграції чоловіків працездатного віку, осіб, %

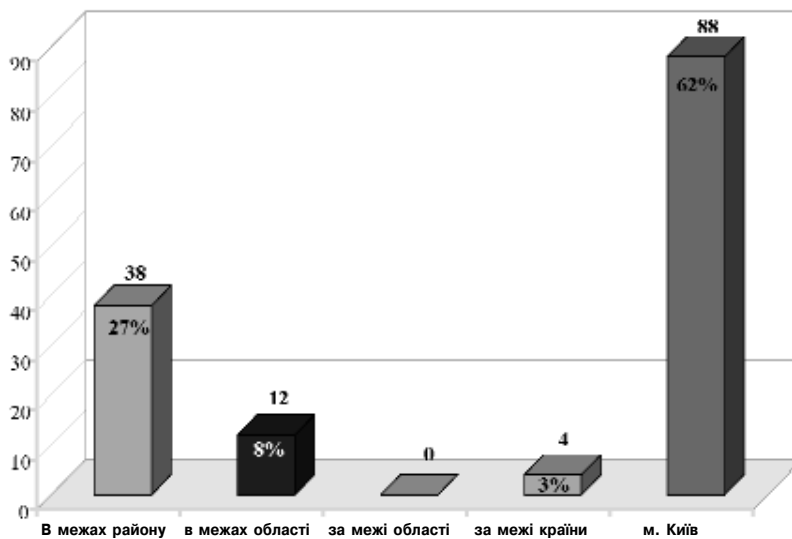

Рис. 5. Напрями трудової міграції жінок працездатного віку, осіб, %

проживання, але у межах району; 13,0% — у межах області; майже 5,0% — за межами області і 2,0% — працевлаштувалися за межами країни (рис. 4).

Схожі тенденції спостерігаємо і серед жінок працездатного віку (рис.5).

Частка жінок, працевлаштованих у м. Київ також найвища — 62,0%, дещо вищий відсоток працевлаштування жінок у межах району — 27,0%, проте нижчий, ніж у чоловіків, відсоток працевлаштування у межах області — 8,0%, майже відсутня трудова міграція за межі області і практично на рівні з чоловіками — трудова міграція за межі країни.

Тому з метою врегулювання міграційних процесів обласна Служба зайнятості постійно інформує населення про стан ринку праці в області, зокрема про послуги служби зайнятості, наявні вакансії,

можливість участі у громадських роботах, проходження професійного навчання тощо.

Ефективність діяльності Київської обласної служби зайнятості залежить від врахування всіх зазначених аспектів внутрішньої трудової міграції.

Відтік робочої сили за межі області призводить до втрати значних коштів як в обласному бюджеті, так і Фонді загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття.

Тенденція, що зараз простежується, а саме — виносення столичних підприємств за межі міста, сприятиме пом'якшенню проблеми трудової міграції. Підприємства розташовуються переважно на землях області. І, безумовно, з уведенням їх в експлуатацію значна частина мешканців області буде забезпечена роботою, що знизить інтенсивність міграції.